

מחשבת ישראל

(לבי"ס כללי)

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעתיים.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה חלקים.

שים לב: עליך לענות רק על החלק שלמדת: על חלק א או על חלק ב או על חלק ג.

חלק א (עמ' 2-7) – "שמונה פרקים לרמב"ם"

פרק ראשון	—	(30×1)	—	30	נקודות
פרק שני	—	(20×3)	—	60	נקודות
פרק שלישי	—	(5×2)	—	10	נקודות
סה"כ	—			100	נקודות

חלק ב (עמ' 8-13) – "את שאהבה נפשי" – אהבה וזוגיות במחשבת ישראל

פרק ראשון	—	(30×1)	—	30	נקודות
פרק שני	—	(20×3)	—	60	נקודות
פרק שלישי	—	(5×2)	—	10	נקודות
סה"כ	—			100	נקודות

חלק ג (עמ' 14-19) – "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק ראשון	—	(30×1)	—	30	נקודות
פרק שני	—	(20×3)	—	60	נקודות
פרק שלישי	—	(5×2)	—	10	נקודות
סה"כ	—			100	נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: (1) קרא את כל סעיפי השאלה בטרם תשיב עליה. התרכז במה שנדרש בכל סעיף.

(2) הקפד להסביר ולבסס כהלכה את תשובותיך.

(3) שים לב לכתב, לכתוב ולפיסוק.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב כטיוטה (ראשי פרקים וכדומה).
רשום "טיוטה" בראש כל עמוד טיוטה. רישום טיוטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

בהצלחה!

השאלות

חלק א: "שמונה פרקים לרמב"ם"

פרק ראשון (30 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 1-2.

בשאלה שבחרת ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד (לכל סעיף 10 נקודות; סך הכול – 30 נקודות לשאלה).

1. השכל צורת הנפש ("שמונה פרקים", הפרק הראשון)

עייין במקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריו.

קטע א' חלק השכל הוא הכוח המצוי לאדם שבו הוא מבין. בו מתהווה שיקול הדעת ובאמצעותו הוא רוכש את המדעים. באמצעותו הוא מבחין בין מעשים רעים לטובים. מעשים אלה חלקם מעשיים וחלקם עיוניים. בחלק המעשי יש כוח של אומונות ויש כוח מחשבה. החלק העיוני הוא זה אשר בו יודע האדם את הנמצאים הבלתי משתנים כפי שהם. אלה הם הקרויים "מדעים" במוחלט. הכוח האומונותי הוא זה אשר בו נקנות האומונויות כגון הנגרות, החקלאות, הרפואה והספנות. בכוח המחשבתי שוקל האדם בדעתו הדבר שהוא רוצה לעשותו, כאשר הוא רוצה לעשותו, האם אפשר לעשותו. ואם אפשר – כיצד ראוי לעשותו. זה השיעור של מה שראוי לציין כאן בעניין הנפש.

קטע ב' דע שנפש אחת זאת, שכוחותיה, או חלקיה, תוארו לעיל [חמשת חלקי הנפש – המזין, החש, המדמה, השואף והשכלי] היא כחומר, והשכל הוא צורה לה. כאשר אין הצורה מושגת לה, מציאות ההכנה שלה לקבל את הצורה הזאת בְּטֻלָה, והיא כאילו מציאות שווא. זה דברו: "גַם בְּלֹא דַעַת נֶפֶשׁ לֹא טוֹב" (משלי יט, 2), כלומר, מציאות נפש שלא קיבלה צורה, אלא היא נפש בלא דעת – לא טוב.

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

א. (1) על פי הרמב"ם בקטע א', הסבר מהו "חלק השכל", ומה מייחד אותו מכל חלקי הנפש האחרים.

(2) על פי הרמב"ם, קבע באמצעות איזה חלק מחלקי השכל או כוח מכוחותיו פועל אדם העוסק בכל אחד מן התחומים שברשימה שלפניך. נמק את קביעותיך מתוך דברי הרמב"ם.

— מתמטיקה

— מכונאות רכב

— אדריכלות

— פילוסופיה

— משפטים

ב. על פי הרמב"ם בקטע ב', הסבר מהו היחס בין השכל ובין הנפש. מהו הנימוק לכך? בתשובתך השתמש במושגים "חומר" ו"צורה".

ג. בפרק החמישי מתאר הרמב"ם את התכלית של האדם:

"שהוא משתמש בכל כוחות נפשו וקובע כתכליתם את אלוהים יתעלה בלבד. [...] הוא יחשוב וישקול בדעתו לגבי כל מעשה או תנועה ויראה אם הוא מביא לתכלית הזאת או לא, ואז יעשה אותו".

(1) על פי הרמב"ם בפרק החמישי, מהי התכלית העליונה של האדם, וכיצד על האדם לפעול כדי להשיגה?

(2) הרמב"ם עוסק ביחס שבין הנפש ובין השכל גם בפרק הראשון וגם בפרק החמישי. הצג נקודת דמיון אחת והבדל אחד בין התפיסה המוצגת בפרק הראשון ובין התפיסה המוצגת בפרק החמישי.

ד. (1) מהו מימוש עצמי של האדם על פי המקובל היום בחברה?

הבא דוגמה לאדם שלדעתך הוא מימש את עצמו, והסבר מדוע.

(2) השווה בין התפיסה שהצגת בתת-סעיף (1) ובין תפיסת הרמב"ם בנוגע לתכלית האדם.

האם לדעתך גם הרמב"ם היה סובר שהאדם בדוגמה שהבאת מימש את עצמו? נמק את תשובתך.

2. על ההבדל בין המעולה לכובש את יצרו ("שמונה פרקים", הפרק השישי)

עייין במקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריו.

קטע א' הפילוסופים אמרו שהכובש את יצרו, אף על פי שהוא עושה מעשים מעולים, הוא עושה מעשים טובים בשעה שהוא חושק במעשים רעים ומשתוקק אליהם, מתמודד עם חשקו, וממרה במעשהו את מה שמעוררים אותו אליו כוחו, תאוותו ותכונת נפשו. הוא עושה מעשים טובים כשהוא נזוק בעשייתם. ואילו המְעוּלָה פועל לפי מה שתאוותו ותכונתו מעוררים אותו אליו. הוא עושה מעשים טובים כשהוא חושק בהם ומתאוה להם.

קטע ב' הפילוסופים מסכימים פה אחד שְׁהַמְעוּלָה מְעוּלָה יותר ושלם יותר מהכובש את יצרו. [...] הוא בהכרח בדרגה פחותה כי הוא מתאוה לעשות את הרע, אף שאין הוא עושה אותו. תשוקתו אל הרע היא תכונה רעה בנפש.

[...] כאשר חקרנו את דברי החכמים בעניין זה, מצאנו שהם אומרים שמי שחושק בעבירות ומשתוקק אליהן מעולה יותר ושלם יותר ממי שאינו חושק בהן ואינו מצטער על שאינו עובר אותן [...] ואמרו "כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו" [...]

קטע ג' אם נבין את שתי האמירות כפשוטן הן סותרות לכאורה. אך אין הדבר כן, אלא שתי האמירות אמת ואין מחלוקת ביניהן כלל. כי המעשים הרעים שבעיני הפילוסופים הם מעשים רעים, שעליהם אמרו שמי שאינו חושק בהם מעולה יותר ממי שחושק בהם וכובש את יצרו מהם, הם הדברים המפורסמים בעיני האנשים כולם כמעשים רעים, כגון שפיכות דמים, גנבה, גזל, אונָאָה, גרימת נזק למי שלא הֵרַע, [...]. כמה מחכמינו המאוחרים, אשר חָלוּ בחוֹלֵי ה"מִדְבָּרִים", קראו להן "מצוות שכליות". אין ספק שנפש החושקת בְּדָבָר מהן ומשתוקקת אליו היא נפש פגומה, ושהנפש המעולה אינה משתוקקת כלל אל דבר מן המעשים הרעים האלה, ואינה מצטערת על ההימנעות מהם. ואילו הדברים שהחכמים אמרו עליהם שהכובש יצרו מעולה יותר ושִׁכְרוּ גדול יותר, הם המצוות השמעיות. וזה נכון, כי לִוְלֵא התורה לא היו אלה מעשים רעים כלל. לכן אמרו שצריך אדם להמשיך ולאהוב אותם ולא לראות מניעה מהם זולת התורה. התבונן בחוכמתם, עליהם השלום, וּבְדוּגְמָה שהביאו. כי הוא (רבן שמעון בן גמליאל) לא אמר: "אֵי אֶפְשִׁי להרוג את הנפש, אֵי אֶפְשִׁי לגנוב, אֵי אֶפְשִׁי לְכַזֵּב, אלא אֶפְשִׁי, ומה [אעשה] וכו'". אלא הביא דברים שכולם שְׁמֵעִים, בשר בְּקָלֵב ולבישת שְׁעֵטָנָה וְעֵרִיות. למצוות אלה וכיצא בהן אלוהים קורא "חֻקֹּתַי". החכמים אמרו: "חֻקִּים שְׁחֻקְתִּי לך, ואין לך רשות להרהר בהם [...]".

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א.** (1) על פי קטעים א'-ב', הצג את עמדתם של הפילוסופים ואת עמדת חז"ל בנוגע לדמותו של האדם השלם.
(2) על פי הרמב"ם, הבא נימוק אחד לחיזוק העמדה של חז"ל ("חכמים") ונימוק אחד לחיזוק העמדה של הפילוסופים.
- ב.** (1) על פי הרמב"ם בקטע ג', הסבר מה הן "מפורסמות" (מצוות שכליות) ומה הן "חוקות" (מצוות שמעיות).
הבא דוגמה לכל אחת מהן.
(2) הסבר כיצד הרמב"ם מיישב בין העמדה של חז"ל ובין העמדה של הפילוסופים באמצעות ההבחנה בין שני סוגי המצוות.
- ג.** בסוף הפרק הרביעי הרמב"ם כותב:
"ראוי לאדם השלם לבדוק את מידותיו תמיד, לשקול את מעשיו, ולהתבונן בתכונות נפשו יום-יום [...].
כאשר אדם שוקל תמיד את מעשיו ומכוון אל הבינוני שבהם, הוא בדרגה העליונה מדרגות האדם. הוא יתקרב בזאת לאלוהים".
(1) תאר את דמותו של האדם השלם לפי מסקנת הפרק הרביעי.
(2) את מי מאפיינת יותר ההתנהגות האידיאלית שהרמב"ם מתאר בדברים אלה — את טיפוס "המעולה" או את טיפוס ה"כובש את יצרו"? הסבר את תשובתך.
- ד.** בבית הספר יש תלמידים מטיפוס "הכובש את יצרו" ויש תלמידים מטיפוס ה"מעולה".
— תאר את דרך הלמידה או ההתנהלות של כל אחד מטיפוסי התלמידים.
— ציין יתרון אחד וחסרון אחד של כל אחד מן הטיפוסים.

פרק שני (60 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 3-7 (לכל שאלה – 20 נקודות).

3. על העבירות של כוחות הנפש ("שמונה פרקים", הפרק השני)

א. בפרק השני כותב הרמב"ם על המתרחש בזמן השינה:

"הלוא אתה רואה ששני כוחות אלה, המזין והמדמה, פועלים בשעת השינה, שלא כשאר כוחות הנפש".

(1) ענבל חלמה בלילה שביצעה פשע. על פי דברי הרמב"ם על הכוח המדמה, האם ענבל צריכה להרגיש אשמה על שחלמה את החלום הזה? הסבר.

(2) על פי הרמב"ם בפרק הראשון, האם יש פגם בכך שאדם מדמיין שהוא מבצע פשע, אף על פי שהוא לא מבצע אותו בפועל? נמק.

(10 נקודות)

ב. הרמב"ם מתלבט אם יש ציות ועבירה בחלק השכלי. הסבר את ההתלבטות שלו. (10 נקודות)

4. על מחלות הנפש ("שמונה פרקים", הפרק השלישי)

א. בקטע שלפניך הרמב"ם משווה את חולי הגוף לחולי הנפש.

"החולים בגופם, מְדַמָּה להם קלקול חוֹשֶׁם שהמתוק מר והמר מתוק, [...] כך נדמה לחולי הנפש, אני מתכוון לרעים ולפגומים, שמעשים רעים הם מעשים טובים, ושמעשים טובים הם מעשי עוול".

על פי הרמב"ם, הסבר איזה חלק מחלקי הנפש איננו תקין אצל אנשים החולים בגופם או בנפשם, וכיצד פגם זה בא לידי ביטוי. (10 נקודות)

ב. "אבל חולי הנפשות שאינם מרגישים במחלתם ומדמים שהיא בריאות, או מרגישים בה ואינם דואגים לטיפול, סופם כְּסוּף חולה ההולך בעקבות הנאותיו ואינו דואג לריפוי, שהוא ימות בלי ספק".

בקטע זה הרמב"ם מציג חולי נפשות משני סוגים. הצג במילים שלך את שני הסוגים.

בחר באחד מסוגי החולים, והצג דרך שבה אפשר לדעתך להביא לריפוי.

(10 נקודות)

5. על ריפוי מחלות הנפש ("שמונה פרקים", הפרק הרביעי)

א. על פי הרמב"ם, הסבר מהי מידה טובה ומהי מידה רעה, ומהי הדרך לתקן את המידות. (10 נקודות)

ב. "כִּי אָדָם אֵין צָדִיק בְּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחְטָא" (קהלת, ז', 20).

על פי הרמב"ם, הסבר מדוע אפילו האדם הצדיק והשלם יחטא בהכרח, ומהי המשמעות המעשית שיש לכך לחיי האדם. (10 נקודות)

6. **על הנבואה** ("שמונה פרקים", הפרק השביעי)

- א. על פי הרמב"ם, הצג שני תנאים ההכרחיים לאדם כדי שיוכל להיות נביא. הסבר את תשובתך. (10 נקודות)
- ב. על פי הרמב"ם, אילו מגרעות של האדם מפסיקות את הנבואה לגמרי? הסבר מדוע. (10 נקודות)

7. **הרצון החופשי** ("שמונה פרקים", הפרק השמיני)

- א. מהי תפיסתו של הרמב"ם בנוגע לבחירה החופשית של האדם? (8 נקודות)
- ב. הסבר על פי הרמב"ם, כיצד תפיסה זו מתיישבת עם דברי חז"ל: "הכול בידי שמיים חוץ מיראת שמיים" (תלמוד בבלי, ברכות, דף ל"ג, ע"ב). (12 נקודות)

פרק שלישי (10 נקודות)

ענה על שאלה 8.

8. בחר בשניים מן המושגים או השמות שלפניך, והסבר אותם בהקשר שבו נלמדו (לכל מושג – 5 נקודות).
- א. "תור האמונה"
- ב. אתיקה
- ג. מסכת אבות
- ד. מחויב, אפשרי, נמנע

סוף חלק א

חלק ב: "את שאהבה נפשי" – אהבה וזוגיות במחשבת ישראל

פרק ראשון (30 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 9-10.

בשאלה שבחרת ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד (לכל סעיף – 10 נקודות; סך הכול – 30 נקודות לשאלה).

9. משל בת המלך ויושב הקרנות – ר' אליהו די'וידאש

עיין במקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריו.

קטע א' יום אחד מן הימים יצאה בת המלך מן המרחץ. וירא אותה איש מיושבי הקרנות, ויאינח אנחה גדולה, ויאמר: "מי יתן אותה ברשותי לעשות בה כטוב בעיניי". ותען בת המלך ותאמר לו: "בבית הקברות יהיה זה ולא הנה". כשמעו דברים אלה שמח, כי חשב שאמרה לו ללכת אל בית הקברות ולשבת [להמתין] לו שם, והיא תלך אצלו, ויעשה בה כטוב בעיניו. והיא לא לזה נתכוונה, אבל רצתה לומר כי שם דווקא ישוה הקטן והגדול, הנער והזקן, הנקלה ונכבד, קטן וגדול שם הוא, שמה יהיו שווים הכול – אבל הנה לא, כי בת מלך, לא ייתכן שיקרב אליה אחד מן ההמון.

קטע ב' ויקום האיש ההוא, וילך אל בית הקברות, וישב לו שם, ויקשור מחשבת שכלו בה, ותמיד יחשוב בצורתה. ומרוב חשקו בה הפשיט את מחשבתו מכל מורגש, ושם אותה כולה בצורת האישה ההיא וביופייה, ויום ולילה תמיד ישב בבית הקברות, ושם יאכל וישתה, ושם יישן, כי אמר, אם לא תבוא היום, תבוא למחר. כן עשה ימים רבים. ומרוב פרישותו מכל מורגש, לקשירת מחשבת שכלו בדבר אחד תמיד, והתבודדותו וחשקו הגמורה, נתפשטה נפשו מהמורגשות ושבה להיזבק במושכלות.

[כך] עד שמכל מורגש נתפשטה, ואפילו מהאישה, ודבקה בשם יתברך, עד שלימים מועטים פשטה כל מורגש וחשקה במושכל האלוהי, ושב להיות עובד שלם, איש האלוהים קדוש, עד שתפילתו נשמעת וברכתו פועלת לכל עוברי דרכים, אשר יעברו דרך שם, וסוחרים ופרשים ורגלים אשר יעברו דרך שם יטו אליו ויקבלו ברכתו, עד שהלך שמו למרחוק [...]

קטע ג' וכתב הרב יצחק מן [העיר] עכו, עליו השלום, ב"מעשיות הפרושים", שמי שלא חשק לאישה, הוא דומה לחמור ופחות ממנו; והטעם, כי מהמורגש צריך שיבחין העבודה האלוהית, כפי שפירשנו.

(מעובד על פי ר' אליהו די'וידאש, ראשית חכמה, שער האהבה, פרק רביעי, י"א, דפוס ורשה, 1875)

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א. (1) על פי קטע א', הסבר את אי־ההבנה שהייתה בין יושב הקרנות לבת המלך, ומדוע היא קרתה.
 (2) כתוב מה אפשר ללמוד על אישיותו של יושב הקרנות מקטע זה.
- ב. על פי קטעים א'-ב', פרט שלושה שלבים מרכזיים בתהליך הרוחני שעבר יושב הקרנות, והסבר את המעבר שלו משלב לשלב.
- ג. "והיאך היא הדרך לאהבתו ויראתו? בשעה שיתבונן האדם במעשיו וברואיו הנפלאים והגדולים, ויראה מהם חוכמתו שאין לה ערך ולא קץ – מייד הוא אוהב ומשבח ומפאר ומתאוה תאוה גדולה לידע השם הגדול".
 (רמב"ם, משנה תורה, הלכות יסודי התורה, פרק ב, הלכות א-ב, מהדורת קאפח, מוסד הרב קוק, תשמ"א)
- הצג נקודת דמיון אחת והבדל אחד בין הדרך המובילה לאהבת האל שמציג הרמב"ם בדבריו ובין הדרך המוצגת בסיפור "בת המלך ויושב הקרנות".
- ד. (1) בקטע ג' הרב די־וידאש מביא את דברי הרב המקובל יצחק מעכו.
 הסבר את התפיסה שבאה לידי ביטוי בדברי הרב יצחק בנוגע למיניות וזוגיות, ואת הקשר בין תפיסה זו לסיפור.
- (2) הצג יתרון אחד וחסרון אחד שיש לדעתך לשילוב רגשות וחוויות בתהליך של למידה.

10. איגרת הקודש (מיוחסת לרמב"ן)

עייין במקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריו.

קטע א' דע כי חיבור האדם אל אשתו... הוא עניין קדוש ונקי, כשיהיה הדבר כפי מה שראוי, ובזמן הראוי ובכוונה הראויה. ואל יחשוב אדם, כי בחיבור הראוי יש גנאי וכיעור. חלילה מזה! כי החיבור נקרא "ידיעה", ולא לחינם נקרא "ידיעה", כאמרו: "וַיֵּדַע אֱלֹקֵינָה אֶת חַנָּה אִשְׁתּוֹ" (שמואל א, א, 19). והסוד: כי טיפת הזרע, כשתהיה נמשכת בקדושה ובטהרה [היא] נמשכת ממקום הדעה והבינה, שהוא המוח, וידעו שאילו לא יהיה בדבר קדושה גדולה – לא יהיו קורין לחיבור "ידיעה".

קטע ב' ואין הדבר כאשר סבר וחשב הרב ר' משה ז"ל במורה הנבוכים, בהיותו משבח לאריסטו על מה שאמר, כי חוש המישוש הוא חרפה לנו. חלילה, חלילה! אין הדבר כמאמר [אריסטו] היווני, לפי שיש במאמרו זה שמץ מינות שאינו מורגש. שאילו היה [אריסטו] מאמין שהעולם מחודש בכוונה – לא היה אומר כך [בגנות המין] יוני האחר. אבל אנו בני בעלי [התורה] הקדושה, מאמינים שהשם יתברך ברא הכול כפי שגזרה חוכמתו, ולא ברא דבר שיהיה בו גנאי או כיעור, שאם נאמר כי החיבור הוא דבר של גנאי – הנה כלי המשגל הם כלי הגנות, והרי השם יתעלה הוא בְּרָאָם! ... כלומר – אין בכל איברי האדם מצד הבריאה דבר קלקול או כיעור, כי הכול בחוכמה עליונה דבר מתוקן ומקובל, אבל האדם בהיותו חוטא מביא כיעור בדברים שלא היה בם כיעור ודופי מתחילה...

קטע ג' שאמרו חז"ל: בשעה שהאדם מתחבר עם אשתו בקדושה – שכינה שרויה ביניהם, ובסוד "איש" ו"אישה" – י"ה, נתחממו – שכינה מסתלקת מביניהם, [ונשאר] "אש" "אש".

(איגרת הקודש בתוך: כתבי הרמב"ן, מוסד הרב קוק, תשכ"ד, עמ' שכ"ג-שכ"ד)

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א. (1) על פי רמב"ן בקטע א', הסבר מה נדרש כדי שיחסי מין ייחשבו ל"עניין קדוש".
(2) על פי קטע ג', הסבר כיצד מדרש חז"ל לשמות "איש" ו"אישה" מחזק את התפיסה שיש קדושה בחיבור של האיש עם אשתו.
- ב. על פי הרמב"ן בקטע א', הסבר מדוע החיבור המיני בין איש לאישה נקרא "ידיעה".
- ג. "החוש הממשש, אשר ביאר אריסטו ב"מידות", ואמר שזה החוש - חרפה לנו. ומה טוב, כי באמת הוא חרפה, מפני שהוא לנו מאשר אנחנו בעלי חיים, לא דבר אחר, כשאר הבהמות, ואין בו דבר מעניין האנושות... [והראוי הוא] הנחת התענוגים הגופיים ובזותם, שזאת תחילת מדרגות אנשי החוכמה, כל שכן הנביאים, וכל שכן החוש אשר הוא חרפה לנו, כמו שזכר אריסטו, וכל שכן מיאוס המשגל ממנו".
(רמב"ם, מורה נבוכים, חלק ב', קטעים מפרקים ל"ו, מ, מהדורת קאפח, מוסד הרב קוק, תשל"ב)
- (1) הסבר את העמדה של אריסטו בנוגע ליחסי מין ("חוש המישוש"), כפי שמובאים בדברי הרמב"ם.
(2) הסבר את היחס של הרמב"ם ושל רמב"ן (בקטע ב') לעמדה זו של אריסטו. בתשובתך התייחס להבדל העקרוני בין התפיסות שלהם בנוגע ליחסי מין.
- ד. קרא את הקטע שלפניך, וענה על השאלות שאחריך.
- יש הטוענים כי בחירה בצמצום הפעילות המינית היא דרך חיים מומלצת לשימור הכוח היוצר של האדם. לדוגמה, מתאמני יוגה ומדיטציה נמנעים מבזבז אנרגייה כדי ליצור את היצירה הגדולה מכולם - "אדם שלם". בטהובן נהג להסתגר בחדרו, להימנע ממין ולהמעיט באכילה, כדי ליצור סימפוניות נצחיות. מאמני כדורגל מונעים מהשחקנים מין ובידור לפני משחקים, כדי לשפר את ביצועיהם על המגרש.
- (מעובד על פי ר' דרן, איך לשמר את הכוח היוצר, www.makorrishon.co.il)
- (1) חווה את דעתך על העמדה המוצגת בקטע. בסס את דבריך גם בעזרת דברי רמב"ן באיגרת הקודש, א דברי רמב"ם במורה נבוכים (שבסעיף ג).
- (2) גם במקורות אחרים שלמדת מוצג המתח בין מיניות ובין ערכים כמו לימוד תורה או אהבה. הסבר כיצד מתח כזה בא לידי ביטוי בסיפור על רב רחומי א בשיחה בין פילו לסופיה (אברבנאל).

פרק שני (60 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 11-15 (לכל שאלה – 20 נקודות).

11. האם הזוגיות מבטלת את ה"אחרות"

- א. (1) על פי המיתוס שמציג אריסטופנס ב"המשתה" מאת אפלטון, כיצד נוצרו בני האדם המוכרים לנו כיום?
(2) אריסטופנס מסביר ב"המשתה" כי האָרוס הוא התשוקה של האחד להתחבר לאהובו "עד שְמִשְׁנָיִים ייעָשָׂה אחד". על פי המיתוס, מהו הגורם לתשוקה זו?
(10 נקודות)
- ב. על פי תפיסה פילוסופית מודרנית, הארוס הוא תשוקה להתחבר לבן הזוג מתוך מתן כבוד לשתי הזהויות הנפרדות והייחודיות של כל אחד מבני הזוג, ושמירת השוני ביניהן.
ציין יתרונ אחד וחסרונ אחד שיש, לדעתך, לקשר זוגי המבוסס על התשוקה המתוארת במיתוס של אריסטופנס.
ציין יתרון אחד וחסרון אחד שיש, לדעתך, לקשר זוגי המבוסס על תשוקה, על פי התפיסה הפילוסופית המוצגת בפתיח.
(10 נקודות)

12. האם אפשר ללמוד אהבה?

- א. הצג שתיים מן ההנחות השגויות הרווחות אודות אהבה שפרום מציין בספרו "אמנות האהבה", והסבר מדוע כל אחת מהן שגויה. (10 נקודות)
- ב. (1) הסופר פאולו קואלו כתב על רגע המפגש בין נער לבין נערה:
"האהבה [...] [היא] משהו המעורר את אותו הכוח בכל פעם ששני זוגות עיניים נפגשות [...] זאת שפת העולם בטהרתה". (פ' קואלו, האלכימאי, בתוך: "את שאהבה נפשי", הוצאת מעלות, 2007, עמ' 30)
על פי קואלו, האם האהבה דורשת לימוד? הסבר.
(2) עם איזו משתי התפיסות אתה מזדהה – עם התפיסה של פרום או עם זאת של קואלו? הסבר מדוע.
(10 נקודות)

13. הבתולה מאלג'יר

- א. תאר את סיפור החיים של הבתולה מאלג'יר, וציין כיצד אורח החיים שלה נבדל מאורח החיים של נשים בתקופתה. (7 נקודות)
- ב. הבתולה מאלג'יר שכנעה את הרב שהיא איננה חייבת להינשא. בדבריה הזכירה את בן עזאי.
(1) הצג את הטענה של בן עזאי בנוגע למצוות פרייה ורבייה, והסבר כיצד הוא הצדיק את מעשיו.
(2) "ולא אבתה [רצתה] לשמוע לו [לרב], [זאת] מקל וחומר מכן עזאי".
(על פי צ' זוהר, פעמים 82, בתוך: "את שאהבה נפשי", הוצאת מעלות, 2007, עמ' 145)
- הסבר כיצד שכנעה הבתולה מאלג'יר את הרב בצדקת דרכה באמצעות לימוד של "קל וחומר".

(13 נקודות)

14. שיר השירים

- א. "וכיצד היא האהבה הראויה? הוא: שיאהב את ה' אהבה גדולה יתרה, עזה מאוד, עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה' ונמצא שוגה בה תמיד [...] והוא ששלמה אמר דרך משל: 'כִּי חוֹלַת אֶהְבֶּה אֲנִי'." (רמב"ם, משנה תורה, הלכות תשובה, פרק י', הלכה ג', מהדורת קאפח, מוסד הרב קוק, תשמ"א)
- כיצד מפרש הרמב"ם את הפסוק "כִּי חוֹלַת אֶהְבֶּה אֲנִי", ומה הוא לומד ממנו על אהבת האל? (8 נקודות)
- ב. "אמר רבי עקיבא: שאין כל העולם כדאי [ראוי] כיום שניתן בו שיר השירים לישראל. שכל הכתובים – קודש, ושיר השירים – קודש קודשים!" (משנה, מסכת ידיים, פרק ג', משנה ה')
- (1) הסבר את היחס של רבי עקיבא לשיר השירים. בתשובתך התייחס לשניים מן הביטויים המסומנים בקו.
- (2) חוקרי מקרא בימינו טוענים ששיר השירים לא נכתב כמשל, אלא הוא אוסף של שירי אהבה. לפי טענה זו, האם, לדעתך, היה שיר השירים צריך להיכלל בתנ"ך? הסבר את תשובתך, ובסס את דבריך על מקור אחר שלמדת. (12 נקודות)

15. לילית

- א. הצג שתיים מן התכונות של לילית, וכתוב כיצד כל אחת מן התכונות שהצגת באה לידי ביטוי באחד מן המקורות שלמדת על לילית. (10 נקודות)
- ב. במקורות העוסקים בלילית יש ביקורת מרומזת על התנהלותו של אדם הראשון עם בנות הזוג שהוצעו לו. מהי הביקורת? הבא דוגמה אחת לביקורת כזו. (10 נקודות)

פרק שלישי (10 נקודות)

ענה על שאלה 16.

16. בחר בשניים מן המושגים או השמות שלפניך, והסבר אותם בהקשר שבו נלמדו (לכל מושג – 5 נקודות).

- א. תורת האידאות
ב. הרב יוסף דב הלוי סולוביצ'יק
ג. ר' יהודה אברבנאל
ד. פרד"ס

סוף חלק ב

חלק ג: "הטוב והרע בהגות היהודית"

פרק ראשון (30 נקודות)

ענה על אחת מן השאלות 17-18.
בשאלה שבחרת ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד (לכל סעיף – 10 נקודות; סך הכול – 30 נקודות לשאלה).

17. הטוב והרע בעולמם של חז"ל

עיין במקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריו.

[...] כשהרגו ליצר הרע של עבודה זרה אמרו:

הואיל ועת רצון הוא נבקש רחמים על יצר הרע של עבירה.

בקשו רחמים ונמסר בידם.

אמר להם נביא: ראו, אם תהרגו את זה – ייחרב העולם.

חבשוהו [כלאו את יצר הרע] אצלם שלושה ימים.

נתבקשה ביצה בתיומה לחולה בכל ארץ ישראל ולא נמצאה.

אמרו: מה נעשה? נהרגנו - ייחרב כל העולם. [...]

כחלו [עיוורו] את עיניו והניחוהו. והועיל הדבר [להתיש כוחו].

(מעובד על פי תלמוד בבלי, מסכת יומא, דף ס"ט, ע"ב)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א. (1) הסבר מהו "יצר הרע של עבודה זרה", באיזו תקופה ביקשו להרוג אותו, ומדוע ביקשו זאת.
(2) מהו "יצר הרע של עבירה", ומדוע ביקשו להרוג אותו?
- ב. (1) הסבר את אזהרת הנביא: "אם תהרגו את זה – ייחרב העולם".
(2) מדוע עיוורו לבסוף את "יצר הרע של עבירה" ולא הרגו אותו? הסבר מה המעשה הזה מסמל.
- ג. (1) הצג את העמדה הגנוסטית (דואליזם).
(2) השווה בין עמדת התלמוד ובין עמדת התפיסה הגנוסטית בנוגע לשני העניינים האלה:
— מקור הרע על פי תפיסת האלוהות.
— תפקיד האדם בהתמודדות עם הרע.
- ד. על פי פרויד, הסבר את המושגים "ארוס" ו"תנטוס", והסבר כיצד אפשר להבין באמצעותם את הסיפור מן התלמוד.

18. קול דודי דופק / הרב סולוביצ'יק

עייך במקור שלפניך, וענה על סעיפי השאלה שאחריו.

קטע א' אחת החידות הסתומות שהיהדות התלבטה בהן משחר קיומה היא עניין הסבל בעולם [...] היהדות הבחינה תמיד בין קיום גורלי לקיום ייעודי, בין ה"אני" יליד־הגורל ל"אני" בן־הייעוד. בהבחנה זו צפונה תורת הסבל שלנו.

[...]

קטע ב' לכתחילה האדם־אובייקט אסור [כבול] בשלשלאות של קיום בעל כורחו, עומד נבוך ומבולבל אל מול המסתורין הגדול ששמו סבל.

[...]

בשלב זה של מבוכה ואילמות, טמטום הלב ובלבול המוח, אין האדם שואל כלל לעילת [סיבת] הרע ומהותו, הוא סובל בדממה ונאנק ביגונו שהשתיק את התלונה וכבש את השאלה והחקירה. אחרי ההזדעזעות הפסיכית [הנפשית] של הסובל, כתגובה ראשונית לסבל, באה הסקרנות האינטלקטואלית החותרת להבנת הקיום ולחיזוק בטיחותו וביטחונו של האדם. בשלב זה מתחיל האדם להתבונן בסבל ולהקשות קושיות חמורות. מתחקה [מחפש] הוא אחר היסודות השכליים של הסבל והרוע [...] מתוך השאלה והקושיה, הפתרון והתירוץ, הוא בא לידי ניסוח מטפיזיקה [הסבר פילוסופי מופשט] של הרע, שעל ידה מתפשר הוא עם אותו הרע ומנסה לחפות עליו.

[...]

קטע ג' [...] בהסתכלות החלקית של האדם [...] אין הטוב המוחלט שביצירה נחשף [...], ואין הוא רואה אלא קטעים בודדים בדרמה הקוסמית ובעלילה הכבירה של ההיסטוריה, אי־אפשר לו לחדור לתוך כבשונו של הרע ולחביון הסבל [הנסתר שברע ובסבל].

משל, למה הדבר דומה? לאדם המסתכל בשטיח נהדר, מעשה־חושב, שציור מרהיב עין רקום עליו – מצידו השמאלי [מצידו האחורי] [...] לפיכך אין בידינו לתפוס את מסגרת ההוויה הכול־כוללת שרק בתוכה אפשר לגלות את תוכניתה ומהותה של פעולת הקב"ה.

(י"ד סולוביצ'יק, איש האמונה, מוסד הרב קוק, תשנ"ב. עמ' 65-71)

(שים לב: סעיפי השאלה בעמוד הבא.)

ענה על שלושה מן הסעיפים א-ד.

- א. (1) על פי הרב סולוביצ'יק בקטע א' יש שתי גישות להתמודד עם הסבל בעולם: גישת הקיום הגורלי וגישת הקיום הייעודי. הסבר כל אחת מן הגישות.
- (2) כתוב באיזו מן הגישות עוסק קטע ב'. נמק את דבריך.
- ב. (1) הסבר את משל השטיח בקטע ג'.
- (2) על פי קטע ג', הסבר מהו ההבדל בין הסתכלות חלקית על העולם ובין תפיסה שלמה של העולם, בנוגע להבנת מהות הסבל.
- ג. "כל בור מדמה שהמציאות כולה היא למענו כפרט [...] וכאשר קורה לו דבר מנוגד לרצונו הוא מחליט בפסקנות שהמציאות כולה רע.
- [...] לו התבונן האדם במציאות, ותפס אותה, וידע שחלקו בה זעום, הייתה מתבררת ומתחוורת לו האמת, כי זאת ההוויה הממושכת שהוזים בני האדם בדבר ריבוי רעות העולם".
- (רמב"ם, מורה נבוכים, חלק ג', פרק י"ב)
- בעניין שאלת הרע, הרמב"ם והרב סולוביצ'יק מתייחסים לאופן שבו האדם תופס את המציאות. הסבר נקודת דמיון אחת והבדל אחד בין עמדותיהם בעניין זה.
- ד. תמר מדריכה בתנועת נוער. דניאל, אחד מחניכיה, סיפר לה שיש לו בעיות רבות בבית וגם בחברה. הוא חושב שהוא חלש בכל התחומים ומרגיש חסר אונים. הוא סובל ומתקשה להתמודד עם מצבו. הוא אומר שפנה אליה כדי שתעזור לו להבין למה רע לו. תמר השיבה לו שאומנם הוא לא בחר להיוולד, אבל הוא יכול להיות אחראי למעשיו ולשנות את מציאות חייו. עליו להתמודד עם בעיותיו, למצוא להן פתרונות ולא להסתפק בניסיון להבין מדוע הן קורות לו.
- (1) הסבר כיצד גישת הקיום הגורלי וגישת הקיום הייעודי באות לידי ביטוי בשיחה בין תמר לבין דניאל.
- (2) כתוב יתרון אחד וחסרון אחד שיש לדעתך לגישה שתמר מציגה.

פרק שני (60 נקודות)

ענה על שלוש מן השאלות 19-23 (לכל שאלה – 20 נקודות).

19. משל האבן ודטרמיניזם

א. "ועכשיו שער נא בנפשך שהאבן חושבת בשעה שהיא ממשיכה לנוע. [...] היא מאמינה, בלא ספק, שהיא בת חורין גמורה ושהיא מתמידה בתנועתה רק משום שהיא רוצה בכך".

(ב' שפינוזה, **איגרות**, מוסד ביאליק, 1963. עמ' 228)

הסבר את משל האבן של שפינוזה, וכתוב מהו הנמשל של משל זה. (8 נקודות)

ב. (1) הסבר את המושג "דטרמיניזם", וכיצד הוא בא לידי ביטוי בדבריו של שפינוזה.

(2) הבא דוגמה למצב בחיים שבו אדם חושב שהוא חופשי לבחור כיצד לפעול, אך אפשר לטעון שכוחות חזקים ממנו (כוחות טבעיים, חברתיים, פסיכולוגיים וכד') גורמים לו לפעול בדרך מסוימת. הסבר את תשובתך.

(12 נקודות)

20. תורת הגמול במקרא

א. משורר תהלים שואל את אלוהים:

"עַד מָתַי רְשָׁעִים ה', עַד מָתַי רְשָׁעִים יַעֲלֶזוּ [...] אֶלְמָנָה וְגַר יִהְרָגוּ וִיתוּמִים יִרְצְחוּ. וַיֹּאמְרוּ לֹא יִרְאֶה יְהוָה וְלֹא יִבִּין אֱלֹהֵי יַעֲקֹב" (תהלים צ"ד, 7-3).

הסבר מהי תורת הגמול המקראית, ומה משורר תהלים טוען בהקשר זה. (10 נקודות)

ב. (1) מי הוא איוב? הסבר כיצד תיאור תכונותיו בתחילת הסיפור מתיישב עם תורת הגמול.

(2) תאר את תגובותיו של איוב על האסונות שקרו לו, והסבר כיצד תורת הגמול באה לידי ביטוי בתגובות אלה.

(10 נקודות)

21. האגדה על ר' חייא בר־אשי

"רבי חייא בר־אשי – בכל פעם שהיה נופל על פניו היה רגיל לומר: הרחמן [אלוהים] יצילני מיצר הרע".

(תלמוד בבלי, מסכת קידושין, דף פ"א, ע"ב)

א. הסבר מדוע הופתעה אשתו של רבי חייא מדבריו אלה, וכיצד פעלה. (8 נקודות)

ב. (1) הסבר כיצד התמודד רבי חייא בר־אשי עם היצר הרע.

(2) פרופסור אורבך כתב על ההתמודדות עם היצר הרע בדברי חז"ל:

"חיסולו של היצר הרע משמע גם חיסולו של העולם הזה, שכן כל עוד בן־אדם חי... הרי הוא חייב בקיום המין האנושי. המלחמה ביצר [הרע] אין פירושה אפוא נסיגה מן העולם ומפעולה בתוכו, אלא כיבוש היצר אגב עשייה בעולם".

(א"א אורבך, **חז"ל: פרקי אמונות ודעות**, מאגנס, 1978. עמ' 418)

על פי אורבך, האם חז"ל היו תומכים בדרך ההתמודדות של רבי חייא בר־אשי? נמק את דבריך.

(12 נקודות)

22. שיחות הר"ן: "לב נשבר"

- א. הסבר מהי עמדתו של ר' נחמן מברסלב בנוגע למצב של "לב נשבר", והסבר כיצד עמדה זו מתיישבת עם דבריו: "מצווה גדולה להיות בשמחה תמיד" (ר' נחמן מברסלב, ליקוטי מוהר"ן, ספר תניינא, סעיף כ"ד). (10 נקודות)
- ב. (1) על פי ר' נחמן, מהי הסכנה במצב של "לב נשבר", ומהי הסכנה במצב של שמחה?
(2) על פי ר' נחמן, איזה מן המצבים מכשיל יותר את האדם? הסבר.
(10 נקודות)

23. תגובות הגותיות לשואה

- א. "ועכשיו בדורנו אין צריכין לחפש [...] את העוון שהביא עלינו את הצרה הזאת. כי הוא גלוי ומפורש [...] [...] ואין תימה [...] ויצא קצף מלפני ה' [...]".
(י"מ טייטלבוים, ויואל משה, הוצאת ירושלים, 1995. עמ' ה', ח')
- הסבר על מי הטיל הרבי מסאטמר (הרב טייטלבוים) את האחריות לשואה, ומה הייתה האשמה שבה הוא האשים את האחרים.
(10 נקודות)
- ב. על פי ויקטור פרנקל, הסבר כיצד אדם יכול להחזיק מעמד מבחינה נפשית בתקופה קשה כמו השואה.
(10 נקודות)

פרק שלישי (10 נקודות)

ענה על שאלה 24.

24. בחר בשניים מן המושגים או השמות שלפניך, והסבר אותם בהקשר שבו נלמדו (לכל מושג – 5 נקודות).
- א. אקזיסטנציאליזם
ב. פטליזם
ג. תורת הספירות
ד. הרמב"ם

בהצלחה!